

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2014 – Volume 23, Issue 1, pp. 72–90
URN:NBN:NL:UI:10-1-116073

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Igitur publishing, in cooperation
with Utrecht University of

Applied Sciences, Faculty of Society and Law

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Henk Sollie, MSc is researcher at the Chair of
Investigative Science of the Dutch Police Academy
and a PhD candidate at KU Leuven, Belgium.

Correspondence to: Vina Wijkhuijs, Institute for
Safety, Crisis Management Research Group, PO Box
7010, 6801 HA Arnhem, the Netherlands

E-mail: Vina.Wijkhuijs@ifv.nl

Dr. Vina Wijkhuijs is senior researcher at the Crisis
Management Research Group of the Institute for
Safety/Police Academy, the Netherlands.

Received: 9 January 2014

Accepted: 10 February 2014

Category: Research

MULTI-PROBLEEMGEZINNEN MET EEN ROMA-ACHTERGROND: WAAROM VERLOOPT HUN INTEGRATIE MOEIZAAM?

VINA WIJKHUIJS,
HENK SOLLIE

ABSTRACT

Roma multi-problem families in the Netherlands: what hinders their integration?

The European Commission has entrusted the EU Member States with the preparation of a national Roma integration strategy in order to address more effectively the challenges of the inclusion of Europe's largest ethnic minority. This article offers insight into the complex situation of Roma communities in the Netherlands on the basis of the following question: What is known about the problems that occur in families with a Roma background and what recommendations can be made to promote their integration? This article is based on 33 interviews with professionals from

different welfare organizations and social services. What follows is that intervention is necessary in certain families, but to accomplish this, problems relating to the attitudes of these families and inconsistencies in care and (law) enforcement policies must be overcome. Given the highly complex nature of these issues, the integration of Roma multi problem families requires a long-term and, most of all, consistent approach.

Keywords

Multi-problem families, Roma, integration, intervention

SAMENVATTING

Multi-probleemgezinnen met een Roma-achtergrond: waarom verloopt hun integratie moeizaam?

De Europese Commissie heeft de EU-lidstaten opgedragen een aanpak te ontwikkelen voor de integratie van Roma, zijnde de grootste etnische minderheidsgroep in Europa. Deze bijdrage belicht de situatie in Nederland aan de hand van de volgende vraag: Wat is onder professionals bekend over de problemen die zich bij gezinnen met een Roma-achtergrond voordoen en welke aanbevelingen kunnen worden gedaan om hun integratie te bevorderen? Wat volgt is dat interventie in bepaalde gezinnen noodzakelijk is, maar dat de aanpak stuit op de houding en leefwijze van deze gezinnen en op inconsistenties in de hulpverlening en handhaving. Wat nodig is, is aandacht voor het bijzondere van de problematiek zonder deze te verbijzonderen, en versterking van de ketenregie.

Trefwoorden

Multi-probleemgezinnen, Roma, maatschappelijke integratie, hulpverlening

INLEIDING

Sinds Bulgarije en Roemenië in 2007 tot de Europese Unie (EU) zijn toegetreden, is de aandacht voor Roma in Europa onmiskenbaar toegenomen. In heel Europa wonen naar schatting 10 tot 12 miljoen Roma (Chan & Guild, 2008), van wie het merendeel (6 tot 8 miljoen) in Oost-Europese

MULTI-PROBLEEMGEZINNEN MET EEN ROMA-ACHTERGROND

landen als Roemenië (1.800.000), Bulgarije (700.000) en Hongarije (550.000) (Liégeois, 2007; zie ook Tanner, 2005).¹ Daarmee vormen Roma de grootste etnische minderheid in Europa. Hierbij moet worden opgemerkt dat onder de term "Roma" vele subgroepen worden geschaard die sterk verschillen in de mate waarin zij zich als Roma identificeren. Die diversiteit maakt het lastig zo niet onmogelijk om in zijn algemeenheid van "de Roma" te spreken of vast te stellen hoe het met "de Roma" is gesteld. Een bekend gegeven is wel dat vooral in Bulgarije en Roemenië mensen met een Roma-achtergrond onder erbarmelijke omstandigheden leven en tot op de dag van vandaag worden gediscrimineerd en geconfronteerd met uitsluiting. In deze landen wonen veel Roma in getto's of nederzettingen op het platteland, zonder elektriciteit, stromend water en riolering.² Ook kunnen ze in mindere mate aanspraak maken op sociale voorzieningen en gezondheidszorg en zijn hun kansen op de arbeidsmarkt beperkt. Vanwege een laag opleidingsniveau werken ze tegen relatief lage lonen, vooral in arbeidsintensieve beroepen (in de metaal en bouw) of in de zogenoemde vrije sector, als straatmuzikant of straatverkoper (Wijkhuijs & Jennissen, 2010, pp. 104–105).

Vanwege de leefomstandigheden van Roma in de Oost-Europese landen geniet de populatie de aandacht van internationale organisaties als de Raad van Europa, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OECD), de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking (OSCE) en de Wereldbank.³ Sinds enige tijd maakt ook de Europese Commissie zich sterk voor verbetering van hun leefsituatie. In april 2010 kwam de Europese Commissie (voor het eerst in haar bestaan) met een standpunt ten aanzien van de positie van een specifieke bevolkingsgroep.⁴ Daarin dringt de Europese Commissie er bij de EU-lidstaten op aan de sociale en economische integratie van Roma te bevorderen. Om hier vaart achter te zetten, kwam de Europese Commissie een jaar later met een kader voor nationale strategieën ten bate van de integratie van Roma, waarbij op vier terreinen doelstellingen zijn geformuleerd voor de periode tot 2020.⁵ Het gaat om de toegang tot:

1. Onderwijs (Roma kinderen moeten ten minste de basisschool afmaken);
2. Werkgelegenheid;
3. Gezondheidszorg;
4. Huisvesting en essentiële voorzieningen (water, elektriciteit, gas e.d.).

Ook Nederland hoort als EU-lidstaat aan de oproep van de Europese Commissie gehoor te geven. De situatie van Roma in Nederland is echter niet te vergelijken met die in Bulgarije en Roemenië.

Hoewel ook in Nederland discriminatie voorkomt, vindt deze niet structureel jegens een bepaalde bevolkingsgroep plaats. Toch is ook de situatie van een deel van de in Nederland woonachtige gezinnen met een Roma-achtergrond zorgelijk te noemen en verloopt hun integratie moeizaam. In deze bijdrage wordt op hun betreffende situatie ingegaan, waarbij de vier door de Europese Commissie benoemde aandachtsgebieden aan de orde zullen komen. De bijdrage belicht de situatie aan de hand van de volgende vraag: Wat is onder professionals bekend over de problemen die zich bij gezinnen met een Roma-achtergrond voordoen en welke aanbevelingen kunnen worden gedaan om hun integratie te bevorderen?

De beantwoording van bovenstaande vraag is voor een belangrijk deel gebaseerd op een onderzoek naar de aanpak van multi-problematiek bij gezinnen met een Roma-achtergrond (Sollie, Wijkhuijs, Hilhorst, Van der Wal & Kop, 2013). Omdat in Nederland registratie op etniciteit slechts beperkt is toegestaan, is over de betreffende problematiek weinig kwantitatieve informatie voor handen.⁶ Voornoemd onderzoek was daarom vooral kwalitatief van aard: er is een uitgebreide literatuurstudie verricht en er zijn in totaal 33 interviews afgenomen met professionals die in de omgang met deze gezinnen ruime ervaring hebben. De professionals waren werkzaam bij onder andere jeugdzorg- en onderwijsinstellingen, gemeenten, de politie en de Raad voor de Kinderbescherming. Twaalf professionals werkten in de gemeenten Ede, Lelystad, Nieuwegein en Veldhoven; de vier gemeenten die binnen het programma "Aanpak uitbuiting (Roma) kinderen" van het ministerie van Veiligheid en Justitie fungeren als "proeftuin" voor het opdoen van ervaring in de aanpak van multi-probleemgezinnen met een Roma-achtergrond. Daarnaast is overwogen om gesprekken te voeren met personen uit de Roma-gemeenschap, maar is er bewust voor gekozen dit niet te doen. Een belangrijke reden daarvoor was dat in Nederland een vertegenwoordiging van Roma ontbreekt en binnen de gemeenschap(en) niet eenvoudig personen zijn te vinden die meer in het algemeen over hun leefsituatie zouden kunnen vertellen.⁷ Het uitgebreid in kaart brengen van de persoonlijke ervaringen van de betreffende gezinnen zou een interessant thema voor vervolgonderzoek kunnen zijn.

Als introductie op de problematiek die hier centraal staat, volgt eerst een beschrijving van enkele veelbesproken (en bediscussieerde) kenmerken van de Roma cultuur en leefwijze. Aansluitend wordt de problematiek beschreven die zich bij een deel van de in Nederland woonachtige gezinnen met een Roma-achtergrond voordoet. Vervolgens wordt ingegaan op de vraag wat de aanpak van deze problematiek zo lastig maakt en hoe hieraan vorm en inhoud kan worden gegeven. We sluiten af met een conclusie.

ROMA CULTUUR EN LEEFWIJZE: EEN VEREENVOUDIGDE WEERGAVE VAN DE WERKELIJKHEID

Onze kennis over wie “de Roma” zijn en wat hen kenmerkt, is beperkt. Weliswaar zijn de afgelopen decennia verschillende publicaties verschenen waarin culturele, historische en sociale kenmerken van Roma worden beschreven (zie bijvoorbeeld Sutherland, 1986; Deraeck, 2001; Eycken, 2006; Fraser, 1995; Liégeois, 2007), maar het beeld dat in de literatuur over Roma is opgebouwd, is zeer betwistbaar. Er bestaat namelijk – zo volgt ook uit de publicaties – geen eenduidige, wereldwijde Roma-cultuur. De verschillende Roma-groepen die onderscheiden kunnen worden, verschillen onderling duidelijk in leefgewoonten. Ook tussen Roma-families die in Nederland wonen, zijn soms weinig overeenkomsten in leefwijze te onderscheiden. Het is daarom van belang voorzichtig te zijn met generalisaties en terughoudend te zijn in uitspraken over wie Roma zijn en hoe zij leven.

Hoewel de kennis over Roma onvolledig is, is het wel goed om op de hoogte te zijn van wat doorgaans als “algemene” kennis over Roma wordt aangenomen. Deze informatie is namelijk vaak leidend voor hoe op personen met een Roma-achtergrond wordt gereageerd. In het nu volgende stippen we enkele vermeende kenmerken van Roma aan.

Roma historie

Roma zijn van oorsprong een nomadisch volk afkomstig uit Noord-India.⁸ In de vroege Middeleeuwen zouden zij (al dan niet onder dwang) India hebben verlaten en via het Midden-Oosten naar Europa zijn getrokken. Vanaf de veertiende eeuw hebben zij zich eerst in de Balkan, en later ook in andere Europese landen gevestigd (Fraser, 1995; Hancock, 2002; Ringold, 2000).

Leefgemeenschap

In het dagelijkse leven van Roma zou de leefgemeenschap een belangrijke rol spelen. Het gaat dan in de eerste plaats om de *familia* (grootouders, ouders, kinderen en kleinkinderen), die weer deel uitmaakt van een groter verband, dat niet per se een bloedverwantschap hoeft te zijn. Ook een uit economische motieven ontstaan bondgenootschap kan als leefgemeenschap worden beschouwd (Fraser, 1995; Sutherland, 1986). Het belang van de *familia* en de bredere leefgemeenschap is door Liégeois als volgt verwoord:

In the lives of [Roma], everything revolves around the family. It is the basic unit of social structure comprised of family groups; it is the economic unit in which work is done and work-related solidarity is found; and it is the educative unit, ensuring that the society can reproduce itself and affording security and protection to individuals. (Liégeois, 2007, p. 71).

De onderlinge solidariteit waar Liégeois naar verwijst is niet geheel vrijblijvend. De zekerheid van het vangnet dat de eigen gemeenschap (ook in financiële zin) biedt, betekent wel dat een ieder verplicht is daaraan bij te dragen.

Leefregels

Volgens verschillende auteurs gelden binnen Roma leefgemeenschappen bepaalde leefregels. Deze "houden de sociale orde in stand, versterken de stabiliteit en cohesie van de gemeenschap, en dragen bij tot het behoud van de vrede" (Eycken, 2006, p. 46). De regels waar Roma zich aan houden, zijn gebaseerd op het onderscheid tussen rein en onrein (zie Eycken, 2006; Fraser, 1995; Sutherland, 1986). Bijvoorbeeld: het bovenlichaam is rein, het onderlichaam is onrein en dient daarom (tot de enkels) bedekt te zijn. Evenzo wordt onderscheid gemaakt tussen Roma en niet-Roma (*gadje*). Daarbij zou als uitgangspunt gelden dat contact met de *gadje* zoveel mogelijk moet worden vermeden. Sutherland verwoordt dit als volgt:

The gypsy world view and part of their strategy for dealing with the outside world is to use an elaborate moral code of their own based on complex rules of purity and impurity. This code is used to relate to each other as a group as well as to maintain the boundary between themselves and outsiders. (Sutherland, 1986, p. xiii).

Daarnaast gelden er regels voor de manier waarop iemand wordt begroet; hoe gasten te ontvangen (wel/niet aanbieden van eten, drinken en/of onderdak) et cetera. Deze omgangsvormen gaan uit van eer en respect (*padziv*); de waardigheid van een Roma is een groot goed (Deraeck, 2001; Eycken, 2006; Fraser, 1995; Sutherland, 1986).

Opvoeding

De opvoeding van kinderen wordt binnen Roma-groepen over het algemeen beschouwd als een collectieve aangelegenheid, waar niet alleen de vader en moeder, maar een groot deel van de gemeenschap zich mee bemoeit (Deraeck, 2001; Eycken, 2006; Sutherland, 1986). De meisjes

MULTI-PROBLEEMGEZINNEN MET EEN ROMA-ACHTERGROND

worden vaak wat meer “beschermd” opgevoed dan jongens en al op jonge leeftijd voorbereid op het huwelijk. Dit houdt onder meer in dat zij veel binnenshuis blijven en onder strikte sociale controle staan van met name de vrouwen uit de gemeenschap. Het betekent ook dat zij vaak vroegtijdig van school gaan.

Mobiliteit

Een laatste kenmerk dat in de literatuur over Roma vaak wordt aangehaald, is hun migratiegedrag. Hoewel Roma in de meeste Europese landen tegenwoordig in een eengezinswoning of op een toegewezen standplaats voor woonwagens wonen, reizen ze geregeld (al dan niet tijdelijk) naar andere plaatsen of landen. Aan een vertrek kunnen verschillende redenen ten grondslag liggen (zie Sollie *et al.*, 2013, pp. 33–34). Ten eerste kan er sprake zijn van spanningen tussen de Roma-gemeenschap en de plaatselijke bevolking, maar ook interne conflicten binnen de leefgemeenschap kunnen aanleiding zijn om naar elders te verhuizen. Ten tweede kunnen aan het migratiegedrag economische motieven ten grondslag liggen. Zoals ook voor anderen geldt, migreren Roma in dat geval bij voorkeur naar regio's of landen waar ze menen een grotere kans te hebben op het verwerven van inkomsten en waar al familieleden wonen die hen van de nodige informatie over het bestemmingsland kunnen voorzien (zie FRA, 2009). Ten slotte bezoeken Roma voor allerlei gelegenheden hun familieleden, die veelal verspreid over Europa wonen. Zo kunnen het aanknopen van familierelaties en het vinden van een geschikte huwelijkspartner voor hun kinderen redenen zijn waarom Roma-gezinnen soms enkele weken op reis gaan.

ROMA IN NEDERLAND

De Roma die in Nederland wonen zijn in verschillende perioden van de 20^e eeuw naar Nederland gekomen (zie Emaar, 2008; Rodrigues & Matelska, 2004; Stichting Zet, 2007). Rond 1900 vestigden enkele Roma-families zich in Nederlandse steden; hun aantal wordt geschat op 500 personen. Vervolgens kwam in de jaren zestig een onbekend aantal Roma als arbeidsmigrant naar Nederland. Omdat deze (voornamelijk mannelijke) arbeidsmigranten zich niet als Roma manifesteerden, is over hen weinig bekend. Hetzelfde geldt voor Roma die in de jaren negentig als werkzoekende of (vanwege de Balkanoorlogen) als vluchteling vanuit Oost-Europa naar Nederland kwamen.

In de tussenliggende periode, vanaf het midden van de jaren zestig tot en met het midden van de jaren zeventig, ging in Nederland de aandacht uit naar enkele Roma-families die door Europa trokken. Een aantal van hen kreeg in 1977 in Nederland een verblijfsvergunning op grond van

een pardonregeling. De huidige omvang van deze groep, die destijds uit 450 personen bestond en ook wel “de pardongroep” wordt genoemd, wordt geschat op 3000 personen. In eerste instantie werden zij in elf gemeenten opgevangen: Berkel-Enschot, Capelle aan den IJssel, Ede, Epe, Gilze-Rijen, Lelystad, Nieuwegein, Oldenzaal, Spijkenisse, Utrecht en Veendam. Tegenwoordig wonen zij echter niet meer uitsluitend in deze zogenaemde “Roma-gemeenten”. Wel waren het vooral de Roma-gemeenten die in de loop van de jaren problemen signaleerden bij de integratie van deze Roma-families en dit ook verschillende malen bij de nationale overheid hebben aangekaart (zie Sollie *et al.*, 2013, pp. 58–71). Ook momenteel maken de lokale overheden zich zorgen, met name over de situatie van kinderen uit de betreffende gezinnen.

MULTI-PROBLEEMGEZINNEN MET EEN ROMA-ACHTERGROND

Bij multi-probleemgezinnen is sprake van een opeenstapeling van problemen. Veelal gaat het om een combinatie van langdurige werkloosheid, buurtoverlast, betrokkenheid bij criminaliteit, huiselijk geweld, verslaving en/of psychische problemen binnen het gezin. Onder multi-probleemgezinnen kan soms sprake zijn van een hardnekkige problematiek, waarbij de rechten van kinderen (op onderwijs en een veilige leefomgeving) worden geschaad. Dit geldt in het bijzonder voor multi-probleemgezinnen met een Roma achtergrond. In het nu volgende beschrijven we – op basis van interviews met professionals (zie Sollie *et al.*, 2013) – de problemen die zich vooral, maar niet uitsluitend, bij gezinnen uit de pardongroep voordoen. Ingegaan wordt op vijf thema's: huisvesting; gezin; onderwijs; werk en inkomen; en gezondheidszorg. Na een beschrijving van de problemen gaan we in op de vraag wat de aanpak ervan zo lastig maakt.

Huisvesting

Multi-probleemgezinnen met een Roma-achtergrond wonen merendeels in of rondom de Roma-gemeenten. Door allerlei huisvestingsprojecten zijn er tegenwoordig weinig families die nog in woonwagens leven. De meeste gezinnen wonen in een eengezinswoning (flat of rijtjeshuis), doorgaans in de huursector. Enkele families die bij instanties bekend zijn bezitten een eigen woning.

In veel gevallen is er bij multi-probleemgezinnen sprake van een gespannen relatie met buurtbewoners, vanwege allerlei vormen van overlast (geluidsoverlast, het onjuist parkeren van auto's, rondslingerend afval en dergelijke). Voor de politie en de gemeente is dit doorgaans de aanleiding om in te grijpen.

MULTI-PROBLEEMGEZINNEN MET EEN ROMA-ACHTERGROND

Wanneer de ervaren buurtoverlast samengaat met huurschulden of het verwaarlozen van de huurwoning kan dit voor de woningcorporatie reden zijn om over te gaan tot uithuiszetting. Vanwege het imago dat is opgebouwd, vinden de betreffende gezinnen niet eenvoudig een nieuwe woning. Zij vertrekken daarom naar elders, meestal naar plaatsen waar andere familieleden wonen. Professionals raken daardoor het zicht op de gezinnen kwijt. Consequentie daarvan is dat de hulpverlening staakt.

Gezin

Bij multi-probleemgezinnen met een Roma-achtergrond stuiten professionals op een wisselende samenstelling van het "gezin". Niet alleen door de gezinsgrootte, maar ook vanwege de gewoonte om met meerdere generaties in één huis te wonen, is er vaak sprake van overbewoning. Het komt regelmatig voor dat familieleden (in verband met familiebezoek of woningnood) tijdelijk onderdak krijgen; ook kinderen verblijven geregeld op verschillende adressen bij familieleden (zij rouleren binnen de familie).

Vanwege de wisselende gezinssamenstelling is het voor professionals lastig te doorgronden welke personen nu feitelijk een gezin vormen, ook omdat de gegevens in de gemeentelijke basisadministratie (GBA) niet overeenkomen met de werkelijke situatie. De betreffende Roma-gezinnen laten zich niet (consequent) inschrijven in de GBA; een geboorte, huwelijk of verhuizing wordt niet doorgegeven of wordt onder een andere naam gemeld. Professionals treffen daardoor binnen gezinnen regelmatig (jonge) personen aan die deel uitmaken van het gezin, maar van wie bij hen de identiteit niet bekend is.

Het is daarnaast binnen de betreffende Roma-gezinnen gebruikelijk dat meisjes al op jonge leeftijd (14–16 jaar) via uithuwelijking trouwen. Uithuwelijking vindt meestal plaats binnen de eigen gemeenschap (in Nederland en daarbuiten). Omdat het meisje intrekt bij de schoonfamilie nadat het huwelijk is voltrokken, is het niet ongewoon dat minderjarige meisjes uit Nederland "verdwijnen". Andersom komt het ook voor dat professionals bij gezinnen in Nederland minderjarige meisjes aantreffen die uit het buitenland afkomstig zijn en de Nederlandse taal niet spreken.

Onderwijs

Ondanks de vele inspanningen die de afgelopen jaren zijn gepleegd om de onderwijsdeelname van kinderen met een Roma-achtergrond te vergroten, verloopt dit nog steeds niet zonder problemen. Kinderen participeren niet of nauwelijks in voorschoolse opvang en de ouders melden

zelden uit zichzelf hun kinderen aan bij een basisschool; zij moeten daartoe vaak door instanties worden aangespoord of gedwongen. Dit betekent dat de kinderen pas vanaf hun vijfde jaar (de officiële leerplichtige leeftijd) aan het onderwijs deelnemen. Zij hebben daardoor al bij aanvang een leerachterstand ten opzichte van andere kinderen, ook omdat ze niet in de Nederlandse taal zijn opgevoed. Een praktijkvoorbeeld.

Een vijfjarig meisje uit een gezin dat bij instanties bekend is, staat bij geen enkele school geregistreerd. De leerplichtambtenaar gaat op bezoek bij het gezin, maar treft een leegstaande woning aan. Omdat bekend is dat moeder en dochter regelmatig bij een ander gezin verblijven, brengt de leerplichtambtenaar aan dat gezin een bezoek. Deze mensen geven aan dat moeder en kind inderdaad wel eens bij hen verbleven, maar dat dit niet meer het geval is. Nu sprake is van absoluut schoolverzuim zal een proces-verbaal moeten worden opgemaakt. De leerplichtambtenaar roept daarom de moeder op, maar zij verschijnt niet op de afspraak. In de tussentijd blijkt het meisje te zijn uitgeschreven uit de GBA vanwege vertrek naar (een onbekende bestemming in) het buitenland. Omdat het gezin veelvuldig met instanties in contact is geweest, en in het verleden eerder kinderen uit huis zijn geplaatst, maken professionals zich zorgen over het welzijn van het kind, maar aangezien niet bekend is waar het meisje verblijft en de ouders eveneens uit beeld zijn, ziet de leerplichtambtenaar zich genoodzaakt de zaak te sluiten.

Gedurende de basisschooltijd vindt relatief veel ongeoorloofd verzuim plaats. Dit komt onder meer doordat de ouders hun leefpatroon niet afstemmen op de schooltijden. Omdat kinderen soms tot 's avonds laat nog op zijn, komen ze niet op tijd op school of zijn ze te moe om de lessen te kunnen volgen. Ook komt het voor dat ze enkele dagen (tot soms weken) van huis zijn vanwege familieaangelegenheden. Overigens wordt verplichte aanwezigheid bij familieaangelegenheden volgens professionals ook vaak gebruikt als excuus om kinderen thuis te houden. De ouders vinden onderwijs niet echt belangrijk of houden onder druk van de familie hun kinderen thuis. Het volgen van onderwijs wordt als een bedreiging gezien voor de eigen leefwijze, aangezien de kinderen op school andere normen en waarden worden aangeleerd. Als het basisonderwijs al voldoende wordt afgerond, vindt nauwelijks doorstroming naar het voortgezet onderwijs plaats. De beperkte inschrijvingen die wel plaatsvinden, resulteren zelden in een startkwalificatie, omdat de opleiding voortijdig wordt gestaakt.

Werk en inkomen

Personen uit multi-probleemgezinnen met een Roma-achtergrond hebben vaak een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Voor zover bekend heeft een enkeling werk, hetzij als zelfstandig ondernemer

MULTI-PROBLEEMGEZINNEN MET EEN ROMA-ACHTERGROND

(in de autohandel of bouw), hetzij in loondienst. De meeste personen uit de betreffende gezinnen zijn echter werkloos en ontvangen een uitkering. Volgens professionals zijn de meeste gezinnen zelfs erg bedreven geraakt in het aanvragen van allerlei uitkeringen en subsidies. Het plegen van fraude en/of het psychisch onder druk zetten van ambtenaren wordt daarbij niet geschuwd. Ook wordt de sollicitatieverplichting vaak niet nagekomen. Geregeld laten gemeenten “het er dan maar bij zitten”, omdat de arbeidsmarkttoeleiding toch tot niets leidt; de wil tot arbeidsparticipatie is afwezig. Het blijven verstrekken van een uitkering heeft dan enkel als doel “de rust” te bewaren. Het stopzetten van een uitkering, zo is de ervaring, kan tot veel ophef leiden.

Overigens ontbreekt het sommige families, ondanks dat ze een uitkering ontvangen, niet aan financiële middelen. Er bestaan sterke vermoedens (deels bevestigd in opsporingsonderzoek) dat deze verkregen zijn door het plegen van criminaliteit. Van een aantal personen uit multi-probleemgezinnen met een Roma-achtergrond is bekend dat zij zich bezig houden met bedrijfsinbraken, oplichting, fraude en afpersing, waaronder babbeltucs aan de deur of bij pinautomaten. Deze criminele activiteiten leveren aanzienlijke geldsommen op. Ook bestaan er bij de politie zeer sterke vermoedens dat een aantal families actief is binnen de drugshandel en direct betrokken is bij mensenhandel en uitbuiting (prostitutie).

Een opvallend kenmerk van de gepleegde criminaliteit is dat deze plaatsvindt in georganiseerd verband, samen met andere gezinsleden en/of aanverwante familieleden. Ook kinderen, zowel jongens als meisjes, worden al vanaf jonge leeftijd (4–5 jaar) betrokken bij het plegen van winkeldiefstal, zakkenrollerij en woninginbraken. Het door hen vergaarde vermogen komt ten goede aan de familie. Investerings in hun schoolopleiding staan daardoor in feite haaks op de economische belangen van het gezin.

Gezondheidszorg

Personen uit multi-probleemgezinnen met een Roma-achtergrond hebben relatief veel gezondheidsproblemen, zowel fysiek als psychisch. Professionals constateren dat het verlenen van zorg lastig is, omdat bij de gezinnen wantrouwen jegens hulpverleners bestaat, men zich afwijkend of hinderlijk gedraagt en soms misbruik maakt van de aangeboden hulp. Zo komt het voor dat psychische aandoeningen worden geveinsd om subsidies (persoonsgebonden budgetten) te verkrijgen of zich te onttrekken aan de sollicitatieplicht.

OBSTAKELS EN KNELPUNTEN BIJ DE AANPAK VAN PROBLEMEN

Sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw is door verschillende instanties (gemeenten, scholen, hulpverlening en politie) met wisselende intensiteit getracht de integratie van de betreffende Roma-gezinnen te verbeteren. Kortstondige, lokale successen daargelaten, hebben de meeste initiatieven niet tot de beoogde resultaten geleid. De volgende verklaringen zijn hiervoor te geven (zie Sollie *et al.*, 2013, pp. 93–110).

Roma-familie als "semi-autonoom sociaal veld"

Zoals hierboven is beschreven, is schooluitval onder kinderen uit multi-probleemgezinnen met een Roma-achtergrond een hardnekkig probleem. Roma kinderen, en zeker Roma meisjes, verzuimen regelmatig lessen of gaan vanaf hun 13^e jaar helemaal niet meer naar school. Dit is uiteraard een schending van de Leerplichtwet. Waarom de betreffende Roma-gezinnen deze wet en ook andere regels niet naleven, kan duidelijk worden gemaakt aan de hand van wat in de rechtssociologie een "semi-autonoom sociaal veld" wordt genoemd.

Een semi-autonoom sociaal veld is een gemeenschap (waarbij niet alleen kan worden gedacht aan een bepaalde bevolkingsgroep, maar ook aan een beroepsgroep of organisatie), waarbinnen eigen gewoonten, gebruiken en regels gelden. Er bestaat zogezegd een eigen "normenstelsel". Binnen het sociale veld handelt men op basis van wederzijds vertrouwen en economische belangen. Het sociale veld is echter niet geheel gesloten voor invloeden van buiten af, het is "semi-autonoom". Dit wil zeggen dat bepaalde delen van wetten wel tot de gemeenschap doordringen, maar doordat daarbinnen al eigen regels gelden, hebben wettelijke regels niet de uitwerking die wordt beoogd.

De kenmerken van een semi-autonoom sociaal veld zijn begin jaren zeventig van de vorige eeuw voor het eerst verwoord door Sally Moore (1973). Het door Moore beschreven mechanisme lijkt ook te gelden voor multi-probleemgezinnen met een Roma-achtergrond. Bij deze gezinnen wordt de werking van Nederlandse wet- en regelgeving beïnvloed door gebruiken en regels die binnen de Roma-gemeenschap gewoon zijn. Getracht wordt het voortbestaan van de eigen gemeenschap te waarborgen, door vast te houden aan de eigen cultuur en leefregels. Dit maakt het voor hen lastig keuzes te maken die afwijken van de norm die binnen de eigen gemeenschap geldt, ook als daarmee het recht van hun kind op onderwijs wordt geschaad.

Naast deze theoretische verklaring voor het voortbestaan van problemen zijn ook in meer feitelijke termen obstakels te benoemen. Het betreft niet alleen de houding van de betreffende Roma-

gezinnen, maar ook die van professionals en een gebrek aan afstemming en coördinatie tussen ketenpartners.

Houding van de multi-probleemgezinnen

Volgens professionals zijn vooral de geslotenheid van de gezinnen en de afwezigheid van de wil om te integreren obstakels voor de aanpak van problemen. De multi-probleemgezinnen waar professionals mee in aanraking komen, identificeren zich nadrukkelijk als Roma: het in stand houden van het gesloten familieverband is cruciaal. De gezinnen zonderen zich daarom bewust af van de Nederlandse samenleving; participatie in de Nederlandse samenleving (deelname aan onderwijs, participeren op de arbeidsmarkt, lid zijn van verenigingen) is louter bijzaak.

Door in afzondering van de samenleving te leven en de beperkte mate waarin onderwijs is genoten, ontbreekt het sommige leden van de multi-probleemgezinnen ook gewoonweg aan competenties om zaken zelfstandig te regelen. Maar soms, zo gaven professionals aan, worden gebrekkige competenties ook geveinsd om zich niet aan afspraken te hoeven houden. De bewust in standgehouden afstand tot de Nederlandse samenleving en de fluïde (of instabiele) gezagsstructuur binnen en tussen de Roma-gemeenschappen, maakt tevens dat enige vorm van zelforganisatie of representatieve vertegenwoordiging ontbreekt. Er zijn vooralsnog geen zogenoemde “bruggenbouwers” (stichtingen, verenigingen, rolmodellen) die bij kunnen dragen aan het participatieproces van Roma in de Nederlandse samenleving.

Houding van de professionals

Door de geslotenheid van de Roma-families is het voor professionals lastig om met hen een vertrouwensband op te bouwen. Een eenmaal opgebouwde relatie met een gezin wordt daarom als waardevol ervaren. Professionals komen daardoor menigmaal voor het dilemma te staan of ze wel of niet moeten ingrijpen en dit maakt hun handelen kwetsbaar. Lange tijd is de Roma-populatie in Nederland als een aparte “doelgroep” beschouwd. Een gevolg daarvan was dat flexibeler met hen werd omsprongen; er werden om uiteenlopende redenen uitzonderingen gemaakt. Ook tegenwoordig komt het voor dat organisaties voor personen uit multi-probleemgezinnen een uitzonderingspositie toestaan om “gedoe” te voorkomen. Het werken met multi-probleemgezinnen met een Roma-achtergrond vraagt van een professional ook relatief meer tijd en energie. Dit komt vooral omdat bij deze families over alles “onderhandeld” moet worden en de professional geconfronteerd wordt met verbaal geweld, intimidatie, en soms op de persoon gerichte bedreigingen. Door ervaringen van teleurstelling en frustratie ontwikkelen sommige

professionals een zekere "Roma-moeheid" en mijden zij werkzaamheden die met deze gezinnen verband houden.

Gebrekkige afstemming en coördinatie tussen ketenpartners

Bij een multi-probleemgezin zijn vaak meerdere professionals van verschillende instanties betrokken. Het komt geregeld voor dat door een gebrekkige afstemming en coördinatie niet alle betrokkenen op de hoogte zijn welke afspraken er zijn gemaakt. Consequentie daarvan is dat de ernst van de problematiek niet duidelijk in beeld komt en gezinsleden handig gebruik kunnen maken van het niet consequent handhaven van afspraken. De ketenpartners die bij de aanpak betrokken zijn, vertegenwoordigen ook verschillende belangen: die van hulpverlening en handhaving. Waar het in de aanpak nog vaak misgaat, is daar waar interventies van ketenpartners elkaar doorkruizen. Een integrale aanpak vraagt om afstemming en overleg. Het is daarom belangrijk dat professionals elkaar steeds op de hoogte houden van informatie die uit of over (personen uit) multi-probleemgezinnen wordt opgevangen en de maatregelen die eventueel in gang worden gezet.

AANBEVELINGEN VOOR DE AANPAK

De problematiek van multi-probleemgezinnen met een Roma-achtergrond is complex. In de praktijk van alledag zien professionals zich voor de vraag gesteld hoe met de hier beschreven problemen om te gaan. De aanpak van de problematiek is er volgens hen een van de lange adem; te hoge verwachtingen over resultaten kunnen tot ontmoediging of teleurstelling leiden, terwijl continuïteit in de aanpak (waar het in het verleden nog wel eens aan ontbrak) essentieel is om vooruitgang te boeken.

Professionals die al meerdere jaren met deze gezinnen werken, zijn inmiddels bekend geraakt met het eigene van de leefwijze van de Roma-gezinnen. Op basis van hun ervaringen kunnen de volgende aanbevelingen worden gedaan (zie Sollie *et al.*, 2013, p. 111 en verder).

Voorkom "verbijzonderen", maar wees je bewust van "het bijzondere"

Voor professionals die vrijwel dagelijks met multi-probleemgezinnen met een Roma-achtergrond te maken hebben, is het soms lastig zich steeds een objectief beeld te blijven vormen van de

MULTI-PROBLEEMGEZINNEN MET EEN ROMA-ACHTERGROND

problematiek die voorligt en zich niet te laten leiden door het vaak negatieve beeld dat over het algemeen over Roma bestaat. Bij de aanpak van problemen moet juist rekening worden gehouden met het eigene van de situatie en hoe op maatregelen kan worden gereageerd. Over het uit huis plaatsen van kinderen gaf bijvoorbeeld een professional het volgende aan (Sollie *et al.*, 2013, p. 126):

Op het moment dat je de druk op een gezin opvoert en gaat dreigen met uithuisplaatsing omdat kinderen niet naar school gaan of niet beter behandeld worden, is de kans groot, zeker als het meisjes betreft, dat ze verdwijnen.

De vrees voor het verdwijnen van kinderen mag volgens de betreffende professional echter geen reden zijn om van de maatregel af te zien. Dat zou immers betekenen dat voor het betreffende gezin een uitzondering wordt gemaakt, terwijl in Nederland voor eenieder dezelfde rechten en plichten gelden. Van belang is dat niet alleen multi-probleemgezinnen met een Roma-achtergrond hierop gewezen worden, maar dat ook professionals zich daar bewust van zijn. Beter is het daarom om door afstemming met ketenpartners ervoor te zorgen dat de uitvoering van de rechterlijke maatregel goed verloopt. Dat een uithuisplaatsing daadwerkelijk impact kan hebben, volgt uit de volgende citaten van professionals (Sollie *et al.*, 2013, p. 125):

Er zijn nu voor het eerst sinds jaren weer kinderen uit huis geplaatst. Ze hadden gedragsproblemen, gingen niet naar school en hadden zo alle tijd om diefstallen en dergelijke te plegen. Dit alles bij elkaar heeft geleid tot uithuisplaatsing. Dat had een enorme olievlekwerking. Het gerucht ging: "Als je kind niet naar school gaat, wordt het weggehaald".

Voor gezinnen met een Roma-achtergrond betekent uithuisplaatsing absoluut statusverlies; het raakt hen ook echt in het hart. Daarmee dreigen of de maatregel soms ook echt uitvoeren, en laten zien dat het kind na verloop van tijd ook weer terug kan, dwingt binnen de gemeenschap respect af.

Versterk ketenregie

Aangezien (uiterlijk vanaf 2015) gemeenten verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van het beleid op het gebied van jeugd, werk en zorg, ligt het voor de hand dat gemeenten bij de aanpak van multi-probleemgezinnen de regie voeren. Voor een gerichte aanpak zullen niet alleen binnen de gemeentelijke organisatie verbindingen moeten worden gelegd, maar zal

ook met externe partijen (veiligheidshuis, Centrum voor Jeugd en Gezin en dergelijke) contact moeten worden onderhouden. Het verdient aanbeveling om in de gemeentelijke organisatie iemand aan te wijzen als "ketenregisseur" die zowel voor medewerkers als ketenpartners fungeert als centraal aanspreekpunt en weet in te schatten wanneer de situatie zogezegd moet worden "opgeschaald" (bijvoorbeeld bij bedreiging van medewerkers, verstoring van de openbare orde of het verdwijnen van kinderen).

Behalve in ketenregie op lokaal niveau zal ook in bovenlokale ketenregie moeten worden geïnvesteerd. De omschreven problematiek is namelijk niet aan één gezin of locatie gebonden; geregeld is sprake van een bovenlokale en soms zelfs internationale dimensie. Een bovenlokale regie is nodig om te voorkomen dat een multi-probleemgezin bij verhuizing of uitschrijving uit de GBA "van de radar" verdwijnt. Zeker als over de bestemming van kinderen onduidelijkheid bestaat, moet dit de alarmbellen doen rinkelen en zal (voor zover mogelijk) aan de betreffende gemeente en aldaar opererende instanties informatie moeten worden overgedragen.

CONCLUSIE

Door de uitbreiding van de EU met een aantal Oost-Europese landen is de aandacht voor de positie van Roma in Europa toegenomen. De leefomstandigheden van Roma in de nieuwe lidstaten waren voor de Europese Commissie reden hierover een standpunt uit te brengen en er bij de EU-lidstaten op aan te dringen de sociale en economische integratie van Roma te bevorderen. Het gaat de Europese Commissie vooral om (gelijke) toegang tot onderwijs, huisvesting, werk en gezondheidszorg.

In Nederland heeft eenieder toegang tot onderwijs, werk, huisvesting en gezondheidszorg. Uit de beschreven onderzoekresultaten blijkt dat zich desondanks bij een deel van de in Nederland woonachtige gezinnen met een Roma-achtergrond op deze terreinen problemen voordoen. De meest hardnekkige daarvan zijn wel dat onder kinderen uit multi-probleemgezinnen met een Roma-achtergrond sprake is van een hoge mate van schoolverzuim en schooluitval, en dat het merendeel van de gezinnen niet actief is op de arbeidsmarkt. Dat deze problemen al langere tijd voortduren is enerzijds te wijten aan de houding van deze gezinnen en anderzijds aan inconsistenties in de hulpverlening en handhaving. Gebrek aan kennis van het eigene van de leefwijze van de Roma-gezinnen, ontwikkelingsgedrag of het voeren van uitzonderingsbeleid is funest voor de aanpak van de problemen. Een complicerende factor is bovendien de mobiliteit van

MULTI-PROBLEEMGEZINNEN MET EEN ROMA-ACHTERGROND

de betreffende gezinnen. Behalve afstemming tussen hulpverlenende en handhavende instanties op lokaal niveau is daarom ook bovenlokale afstemming nodig, zodat bijvoorbeeld bij verhuizing van een gezin naar een andere gemeente “de draad” kan worden opgepakt.

Uit het onderzoek komt ook naar voren dat hulpverleners en handhavers bij tijd en wijlen moedeloos worden van de voorliggende problematiek. De inspanningen die zij in multi-probleemgezinnen met een Roma-achtergrond plegen, vragen relatief veel tijd en energie, terwijl het soms lijkt dat nauwelijks vooruitgang wordt geboekt. De opdracht die uit het standpunt van de Europese Commissie en ook uit internationale verdragen als het Kinderrechtenverdrag spreekt, zal professionals moeten overtuigen om naar oplossingen te blijven zoeken. Uiteraard is het een gemis dat er in Nederland geen representatieve vertegenwoordiging van Roma-gemeenschappen is die hierin een rol zou kunnen vervullen. Ook dat is kenmerkend voor de problematiek. Wat echter niet vergeten mag worden, is dat de problemen zich niet in alle gezinnen met een Roma-achtergrond voordoen; het betreft een deel van de gezinnen uit met name “de pardongroep”. In totaliteit is de omvang van de problematiek dan ook relatief beperkt. De ernst van de problematiek daarentegen mag niet worden onderschat. De integratie van de betreffende gezinnen zal zeker nog langere tijd de aandacht blijven vragen.

NOTEN

- 1 Wat de Zuid- en West-Europese landen betreft, wonen in Spanje (naar schatting 650.000 tot 800.000) en Frankrijk (300.000 tot 400.000) een groot aantal Roma. In de Noord-Europese landen, als ook in België (25.000 tot 35.000) en Nederland (30.000 tot 35.000), is de omvang van de Roma populatie relatief beperkt (Liégeois, 2007).
- 2 Zie *Gypsies*, een film uit 2007 van Stanislaw Mucha. Op 31 januari 2014 geraadpleegd via <http://www.cultureunplugged.com/documentary/watch-online/play/4399/Gypsies>.
- 3 Volgens de Wereldbank zou volledige participatie van Roma op de arbeidsmarkt voor Bulgarije, Roemenië en enkele andere Oost-Europese landen een economisch voordeel kunnen opleveren van naar schatting jaarlijks een half miljard euro (Wereldbank, 2010).
- 4 COM (2010). *Communication of the Commission: The social and economic integration of the Roma in Europe*, p. 133.
- 5 COM (2011). *Communication of the Commission: An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020*, p. 173.
- 6 Zie hierover bijvoorbeeld de brief van 27 mei 2011 van de minister van Binnenlandse Zaken en staatssecretaris van Veiligheid en Justitie aan de Tweede Kamer naar aanleiding van publicaties

- over vermeende registratie van Roma in de gemeenten Ede en Enschede, TK 2010-2011, 31 268, nr. 45.
- 7 Bij aanvang van het onderzoek werd het Nederlands Instituut Sinti en Roma (NISR) als enige vertegenwoordigende organisatie van Roma in Nederland opgeheven vanwege disfunctioneren van het bestuur.
- 8 Dit vermoeden werd onlangs bevestigd in DNA-onderzoek (Cosmas & Kayser, 2012).

REFERENTIES

- Chan, C., & Guild, E. (2008). *Recent migration of Roma in Europe*. Wenen: OVSE.
- COM (2010). *Communication of the Commission: The social and economic integration of the Roma in Europe*. Op 31 januari 2014 geraadpleegd via <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0133:FIN:EN:PDF>.
- COM (2011). *Communication of the Commission: An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020*. Op 31 januari 2014 geraadpleegd via http://ec.europa.eu/justice/policies/discrimination/docs/com_2011_173_en.pdf.
- Cosmas, D., & Kayser, M. (2012). Reconstructing the population history of European Romani from genome-wide data. *Current Biology*, 22(14), 2342–2349.
- Deraeck, G. (2001). *Zigeuners in ons midden* [Gypsy's among us]. Budel: Damon.
- Emaar, H. (2008). *Onderwijs en scholing voor Roma en Sinti in Nederland* [Education and training for Roma and Sinti in the Netherlands]. Utrecht: FORUM – Instituut voor multiculturele ontwikkeling.
- Eycken, M. (2006). *Roma-zigeuners: overleven in een industriële samenleving* [Roma-gipsy's: surviving in an industrial society]. Leuven: Uitgeverij Acco.
- FRA (2009). *The situation of Roma EU citizens moving to and settling in other EU member states*. Wenen: FRA.
- Fraser, A. (1995). *The Gypsies*. Oxford/Cambridge: Blackwell Publishers Ltd.
- Gypsies (2007). *Gypsies the movie*. Op 31 januari 2014 geraadpleegd via <http://www.cultureunplugged.com/documentary/watch-online/play/4399/Gypsies>.
- Hancock, I. (2002). *We are the Romani people*. Hatfield: University of Hertfordshire Press.
- Liégeois, J.P. (2007). *Roma in Europe*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Moore, S.F. (1973). Law and social change: the semi-autonomous social field as an appropriate subject of study. *Law & Society Review*, 7(4), 719-746.
- Ringold, D. (2000). *Roma and the transition in Central and Eastern Europe: Trends and challenges*. Washington D.C.: The World Bank.

MULTI-PROBLEEMGEZINNEN MET EEN ROMA-ACHTERGROND

- Rodrigues, P.R., & Matelska, M. (2004). *Monitor racisme en extreme-rechts: Roma en Sinti* [Racism and extreme right monitor: Roma and Sinti]. Amsterdam: Anne Frank Stichting.
- Stichting Zet (2007). *Sinti en Roma in Nederland: een inventarisatie* [Sinti and Roma in the Netherlands]. Tilburg: Stichting Zet – centrum voor maatschappelijke ontwikkeling Brabant.
- Sollie, H., Wijkhuijs, V., Hilhorst, W., Wal, R. van der, & Kop, N. (2013). *Aanpak multi-problematiek bij gezinnen met een Roma-achtergrond; een kennisfundament voor professionals* [Roma multi-problem families: a guide for professionals]. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Sutherland, A. (1986). *Gypsies: the hidden Americans*. Long Grove/ Illinois: Waveland Press.
- Tanner, A. (2005). *The Roma of Eastern Europe: Still searching for inclusion*. Washington, DC: Migration Information Source.
- Wereldbank (2010). *Roma inclusion: An economic opportunity for Bulgaria, the Czech Republic, Romania and Serbia*. Op 31 januari 2014 geraadpleegd via http://siteresources.worldbank.org/INTROMA/Resources/Roma_Inclusion_Economic_Opportunity.pdf.
- Wijkhuijs, L.J.J., & Jennissen, R.P.W. (2010). *Arbeidsmigratie naar Nederland: de invloed van gender en gezin* [Labour migration to the Netherlands: the impact of gender and family]. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.